

*Л.М. Давыдзенка,
доктар эканамічных навук, прафесар кафедры эканамічнай тэорыі
і эканамічнага выхавання БДПУ;*

*Яцэк Каміньскі,
доктар эканамічных навук (Беластоцкі ўніверсітэт, Польшча)*

КРЫТЭРЫ ВЫМЯРЭННЯ ЁСТОЙЛІВАГА РАЗВІЦЦА ПРАДПРЫЕМСТВАЎ

Ёстойлівае развіццё (sustainable development) як шлях гарманічнага развіцця грамадства без абмежавання магчымасцей наступнага пакалення ў літаратуры даволі шырока характарызуецца з розных пунктаў гледжання. Большасць публікацый інтэрпрэтуюць ёстойлівае развіццё на глабальным і рэгіянальным узроўнях. Значна менш увагі надаецца ёстойліваму развіццю на ўзроўні прадпрыемства. Аднак поспех укаранення яго канцэпцыі ў многім залежыць ад фірм. Інтэрэс у галіне ёстойлівага развіцця на ўзроўні прадпрыемства звязаны з сацыяльнымі спадзяваннямі ў адносінах да фірм. Звычайна чакаецца, што на сучасным этапе развіцця сусветнай эканомікі мэта існавання фірм будзе звязана з арыентацыяй на ахову навакольнага асяроддзя, выкананне працоўных правоў работнікаў, развіццё вытворчых калектываў, у якіх яны ўдзельнічаюць. Артыкул прысвечаны праблемам вымярэння ступені ёстойлівасці прадпрыемстваў.

Ёстойлівае развіццё з'яўляецца канцэпцыяй глабальнага гуманітарнага развіцця, накіраванай на агульную салідарнасць і адказнасць цяперашняга і будучага пакаленняў. Яе паказчыкам з'яўляецца паляпшэнне ўмоў жыцця і дабрабыту чалавецтва з пункта гледжання абмежаваных прыродных рэсурсаў з улікам доўгатэрміновых вынікаў прамысловага развіцця. Сутнасць канцэпцыі заключаецца ў тым, каб звязаць эканамічнае і сацыяльнае развіццё (шляхам прадастаўлення доступу да неаднаўляемых рэсурсаў) і павышэнне якасці жыцця ва ўмовах чыстага навакольнага асяроддзя. Пры вызначэнні гэтага паняцця звычайна прымаецца актуальнасць азначэння Камісіі Брунтланд [7] з указаннем пастаяннага і ёстойлівага развіцця з мэтай задавальнення сённяшніх патрэб такім чынам, каб не абмяжоўвалася задавальненне патрэб будучых пакаленняў.

У тэарэтычным аспекце канцэпцыя ёстойлівага развіцця заснавана на парадыгме неакласічнай эканомікі, якая прымае такія тавары, як зямля, паветра, вада, лясы, што выступаюць у неабмежаванасці і неабмежаваным чынам мо-

гуць быць выкарыстаны ў працэсе вытворчасці. У адпаведнасці з канцэпцыяй ёстойлівага развіцця, гэтыя тавары ўяўляюць сабой тавары унікальныя і да іх трэба адносіцца як да капіталу, створанага чалавекам. Эканамічны рост павінен забяспечыць больш эфектыўнае выкарыстанне сыравіны і іншых рэсурсаў, энергаэфектыўнасць і працоўную дзейнасць, а таксама выкарыстанне экалагічна чыстых тэхналогій і ахову прыроднай і культурнай спадчыны. Неаднаўляемая сыравіна павінна выкарыстоўвацца ў меншай ступені, аднаўляемыя крыніцы сыравіны (раслінныя і жывёльныя) – адпаведна ступені іх аднаўлення. На мове фінансавага рынку, можна меркаваць, што, у адпаведнасці з ідэяй ёстойлівага развіцця, грамадства павінна жыць, наколькі гэта магчыма, «з працэнтаў», а не «з капіталу».

Па даных Міжнароднага Інстытута па Ёстойлівым Развіцці (MIUP) і Сусветнага Савета Бізнесу па Ёстойлівым Развіцці (ССБУР), ёстойлівае развіццё прадпрыемства абазначае прыняцце такой стратэгіі, якая адказвае яго бягучым патрэбам і інтарэсам груп, звязаных з ім, адначасова абараняе, захоўвае і ўмацоўвае чалавека і рэсурсы, якія будуць выкарыстоўваць у будучыні [2, с. 1]. Гэта прымушае фірмы выконваць шэраг розных абавязацельстваў. Яны датычацца здзяйснення інавацыйнай дзейнасці, распрацоўкі кіраўніцтвам ініцыятыў па збалансаванасці развіцця, павышэнні экалагічнай эфектыўнасці працэсаў і працэдур, укараненні партнёрскіх рашэнняў і ўліку пераваг спажыўцоў [1, с. 68]. Ёстойлівае развіццё, такім чынам, абазначае комплексную дзейнасць фірм у адносінах да эканомікі, грамадства і навакольнага асяроддзя.

Нягледзячы на агульнае ўяўленне аб ёстойлівым развіцці, яго вымярэнне з'яўляецца няпростай задачай. Складанасць ацэнкі сутыкаецца з шэрагам перашкод, якія абумоўлены спецыфікай канцэпцыі ёстойлівага развіцця і сутнасцю дзейнасці фірм у якасці аднаго з суб'ектаў рынку. Гэтыя бар'еры пералічаны ў табліцы.

Таблиця – Бар'єри вимярэння ўстойлівага развіцця прадпрыемстваў

Тып бар'ераў	Агляд
3-за спецыфікі канцэпцыі ўстойлівага развіцця	<ul style="list-style-type: none"> – устойлівае развіццё з'яўляецца па сваёй прыродзе паняццем высокага парадку, і вынікі ўстойлівага развіцця трэба разглядаць з пазіцыі міжнародных адносін; – канцэпцыя ўстойлівага развіцця з'яўляецца забеспячэннем паміж пакаленнямі справядлівасці, і яе вынікі будуць выкарыстаны толькі будучымі пакаленнямі. Тым часам большасць ацэнак прадпрыемства (нават у стратэгічнай перспектыве) ўлічваюць значна больш кароткія перыяды часу; – канцэпцыя ўстойлівага развіцця не падпарадкоўваецца прастай і універсальнай фармалізацыі. Змяняецца з часам, рэагуе на інфармацыю, якая паступае, і зваляецца прыярытэтаў і патрэб, бо змяняецца навакольнае асяроддзе. Таму, напрыклад, Toyota з чатырма замежнымі заводамі ў якасці мадэлі ўстойлівага развіцця была вымушана распрацаваць канкрэтныя ініцыятывы для кожнай з фабрык з улікам канкрэтных асаблівасцей кожнага рэгіёну і прадпрыемства
3-за сутнасці прадпрыемства	<p>Цяжкасці, каб распрацаваць дакладныя крытэрыі для ацэнкі ступені ўстойлівасці, вынікаюць перш за ўсё з вялікай разнастайнасці прадпрыемстваў як асобнай катэгорыі аператараў (літаратура, якая адказвае на пытанне аб тым, што гэта за кампанія і як яна дзейнічае, уключае ў сябе значную частку даследаванняў у галіне эканомікі і кіравання), што абумоўлена шэрагам тэарэтычных і практычных меркаванняў:</p> <ul style="list-style-type: none"> – адрозненні ў падыходзе да прадпрыемства, якія на аснове розных навуковых дысцыплін паказваюць яго іншыя аспекты; – вялікая разнастайнасць парадыг і тэорыі фірм, якія, нават калі аналізуюць у адной галіне ведаў (напрыклад, эканамічных навук), іншым чынам вызначаюць яе сутнасць. Тэорыі фірм у межах эканамічных навук здзяйсняюць: эканамічныя тэорыі і тэорыі прадпрыемства, якія ўдзельнічаюць у навуках кіравання. Толькі эканоміка ўключае некалькі адрозных адзін ад аднаго падыходаў; – адрозненні, якія, нягледзячы на адзіную эканамічную палітыку і агульны еўрапейскі рынак, паказваюць пазіцыю прадпрыемства ў залежнасці ад краіны. Напрыклад, існуюць адрозненні паміж фірмамі ў новых і старых краінах ЕС. Адрозненні прысутнічаюць таксама сярод старых членаў Еўрапейскага саюза, што працягваюцца, напрыклад, у адносінах да прадпрыемстваў у шведскай і ірландскай эканоміцы; – шырокая разнастайнасць прадпрыемстваў як з пункта гледжання іх колькасці (аднаасобныя і такія, у якіх працуе некалькі тысяч чалавек), тыпу (адна- і шматузроўневыя), статусу і формы ўласнасці (дзяржаўныя, прыватныя, кааператывы, якія знаходзяцца ва ўласнасці мясцовых органаў улады), тыпу бізнесу (кампаніі паслуг, у тым ліку гандлёвыя, вытворчыя і змешаныя); – дынамічны характар фірм, якія пастаянна змяняюцца, пераходзяць у новыя раёны, у якіх яшчэ не існавалі ці мелі абмежаваную ступень (напрыклад, кампаніі ў сферы адукацыі, аховы здароўя ці кіруючыя пенсійнымі фондамі), і прымяняюць новыя формы як з пункта гледжання іх уласнасці (акцыянерныя кампаніі з удзелам ва ўласнасці работнікаў), так і дзеяння (віртуальныя прадпрыемствы); – нежаданне многіх фірм раскрываць даныя аб сваёй дзейнасці. Улічым той факт, што значная частка фірм працуе ва ўмовах канкурэнтнага асяроддзя, і многія свае даныя часта наўмысна скрываюць ці дэфармуюць, каб не дазволіць іх выкарыстоўваць неадпаведна з мэтамі прадпрыемства. Яны цяжкадаступныя, у параўнанні з макразканамічнай інфармацыяй, дзякуючы якой можна вызначыць узровень устойлівасці глабальнай эканомікі

3-за наяўнасці адзначаных меркаванняў да сённяшняга дня не існуе універсальнага сінтэтычнага паказчыка, які можа дазволіць фірмам вызначаць узровень устойлівасці. Ацэнка з'яўляецца шматграннай, і ў практыцы ўлічвае ўсе аспекты функцыяніравання кампаніі.

Сярод метадаў ацэнкі ўстойлівага развіцця прадпрыемстваў заслугоўвае ўвагі вимярэнне, заснаванае на вимярэнні эфектыўнасці. Гэта канцэпцыя адносіцца да паняцця эканамічнай эфектыўнасці, якая прадугледжвае параўнанне вынікаў і намаганняў, што выражаны ў грашовых адзінках і ўлічваюць пазазканамічныя і пазатэхнічныя пытанні. Гэта адносіцца таксама і да ўздзеяння прадпрыемства на далёкае і блізкае асяроддзе. У параўнанні з трады-

цыйнай канцэпцыяй эфектыўнасці, яна губляе такім чынам свой унутраны характар, прыняўшы больш знешняе вимярэнне ў адносінах да ўзроўню эканамічнага, сацыяльнага, экалагічнага і тэхналагічнага прагрэсу. У сувязі з цяжкасцю выяўлення ўсіх інвестыцый і вынікаў гэтых узроўняў з пункта гледжання грашовых сродкаў прымушае ўводзіць дадатковыя нефінансавыя паказчыкі. Самым вядомым спосабам ацэнкі ўстойлівага развіцця прадпрыемства, распрацаваным на аснове гэтых меркаванняў, з'яўляецца Data Envelopment Analysis (DEA) – метада, выкарыстоўваемы для вимярэння адзінак прыняцця рашэнняў (decision making unit – DMU) на аснове вимярэння затрат і вынікаў [3].

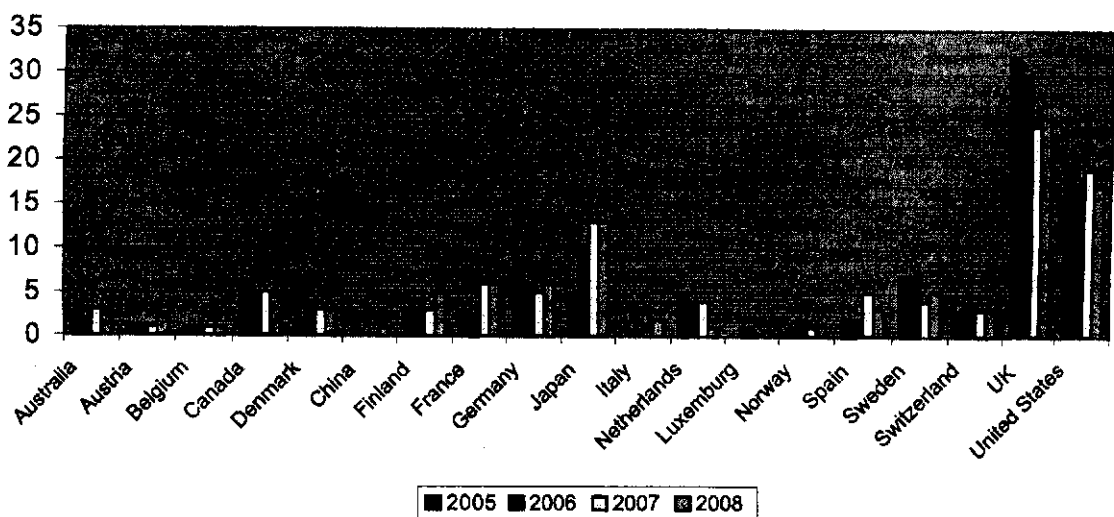
Другі спосаб вымярэння ўстойлівасці прадпрыемстваў быў прапанаваны распрацоўшчыкамі спіса Global 100, у якім прынялі ўдзел 100 лепшых фірм у свеце ў галіне ўстойлівага развіцця. Global 100 упершыню быў апублікаваны на Сусветным Эканамічным Форуме у Швейцарскім Давасе. У дадзенай распрацоўцы ўлічваліся паказчыкі фірм у галіне аховы навакольнага асяроддзя, грамадства і дзяржаўнага кіравання. Яго ініцыятарамі былі: прадпрыемства масавай інфармацыі Global Knights і даследчая арганізацыя Innovest Strategic Value Advisors, якая спецыялізуецца на аналізе фінансавых рызык. Гэта класіфікацыя публікуецца кожны год з моманту выдання ў 2005 г. Па словах распрацоўшчыкаў, сацыяльныя фактары, якія датычацца аховы навакольнага асяроддзя і кіравання, істотна звязаны з фінансавымі вынікамі кампаній і прадпрыемстваў, што характарызуюцца больш высокім узроўнем кіравання, хутчэй дасягаюць пераваг над канкурэнтамі, атрыманых у доўгатэрміновым маштабе часу. Фірмы са спіса Global 100 лічацца ўстойлівымі, паколькі яны лепш, чым іншыя кампаніі, здольны вызначаць і кіраваць важнымі фактарамі навакольнага асяроддзя, сацыяльнымі і кіравання (environmental, social and governance – ESG), якія вызначаюць іх магчымасці і аспекты рызыкі бізнесу [5]. Працэс адбору ўключае ў сябе прадпрыемствы, якія ў канцы года, што папярэднічае класіфікацыі, атрымалі рэйтынг AAA для доўгатэрміновых пасіваў. Аналіз колькасці фірм з розных краін, уключаных у спіс Global 100 у перыяд 2005–2008 гг., паказаны на рысунку 1.

У гэтай класіфікацыі бяспрэчна дамінуюць фірмы з Вялікабрытаніі і Злучаных Штатаў. На другім месцы знаходзіцца фірма з Японіі. А такія краіны, як Германія, Францыя, Швецыя і Фінляндыя, маюць прыкладна аднолькавую коль-

касць устойлівых прадпрыемстваў, якіх у спісе не больш за 10 у год у кожнай краіне.

Рысунк 1 сведчыць, што колькасць устойлівых прадпрыемстваў у краінах-лідэрах класіфікацыі, а менавіта ў Вялікабрытаніі і Злучаных Штатах, памяншаецца. У той жа час расце ў Японіі і еўрапейскіх краінах, у прыватнасці, у Францыі, Фінляндыі і Даніі. У выніку аналізу даных, атрыманых на працягу трох гадоў, цяжка прадказаць, у якой ступені гэтыя тэндэнцыі маюць трывалы характар.

Другой класіфікацыяй устойлівых прадпрыемстваў з'яўляецца вызначэнне індэкса Доу Джонса. Яна была створана на аснове супрацоўніцтва і аб'яднання ведаў і вопыту трох партнёраў: аўтара найбольш добра вядомага ў свеце фондавага індэкса Dow Jones Indexes, вядучага выдаўца еўрапейскіх індэксаў STOXX Limited і прызнанага піянера ў сферы сацыяльна адказнага інвеставання SAM Group. Dow Jones Sustainability Index – гэта класіфікацыя прадпрыемстваў, якія кіруюцца ў сваёй дзейнасці сацыяльнымі і экалагічнымі мэтамі. Месца ў індэксе залежыць ад Ацэнкі Сацыяльнай Адказнасці Прадпрыемства, у якой найбольш важным элементам з'яўляецца дэталёвае запаўненне анкеты, што потым падвяргаецца кантролю з боку незалежнага аўдытара (PwC). Ён бярэ пад увагу шэраг крытэрыяў у галіне эканамічных, сацыяльных і экалагічных уздзеянняў, якія падпарадкаваны пэўным вагам. Крытэрыі адбору праходзяць праз сістэматычную ацэнку ўстойлівага развіцця вядучых сацыяльна адказных фірм з усяго свету. У працэсе адбору аналізуецца дакументацыя, звязаная з устойлівым развіццём фірм, і паведамленні сродкаў масавай інфармацыі, а на заключным этапе адбываюцца асабістыя кансультацыі з прадстаўнікамі фірм.

Рысунк 1 – Колькасць устойлівых прадпрыемстваў у краінах у 2005–2008 гг. у спісе Global 100

2007

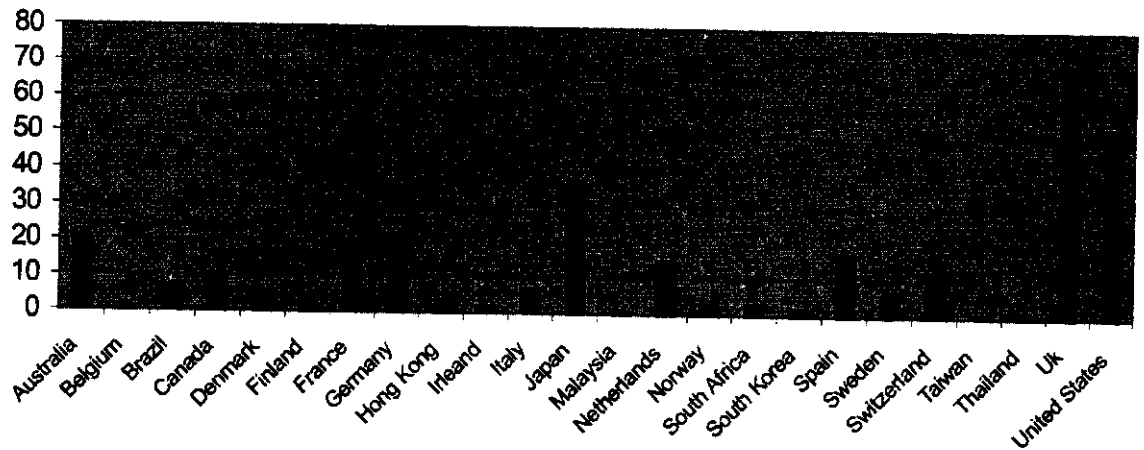

Рисунок 2 – Колькасць устойлівых прадпрыемстваў у краінах у 2007 г. па Dow Jones Sustainability Index

Па намерах аўтараў, DJSI дае прадпрыемствам магчымасць эканамічнай вымеранасці стратэгіі ўстойлівага развіцця, кіравання сацыяльнай адказнасцю і затратамі. Гэта ўяўляе сабой мост паміж кампаніямі, якія рэалізуюць прынцып устойлівага развіцця, і інвестарамі, якія хацелі б выкарыстаць прыбытак прадпрыемстваў [4].

Даныя аб узроўні ўстойлівасці ў 2007 г. ад Dow Jones Sustainability Index паказваюць аналагічную тэндэнцыю, як адзначана ў класіфікацыі на рысунку 1. Больш за ўсё ўстойлівых прадпрыемстваў знаходзіцца ў Вялікабрытаніі і Злучаных Штатах. Другое месца займае Японія, за тым Германія і Францыя (рысунак 2).

Новым элементам у класіфікацыі DJSI, у параўнанні з Global 100, з'яўляецца даволі моцная пазіцыя фірм з Іспаніі, у той час адносна слабыя – краін Скандынавіі: Швецыі, Даніі, Фінляндыі і Нарвегіі.

Узровень устойлівасці прадпрыемстваў у многім залежыць ад асаблівасцей бізнес-асяроддзя, у асноўным ад прымяняемай прамысловай палітыкі, накіраванай на стварэнне інтарэсу фірм праводзіць палітыку ўстойлівага развіцця. Пры істотным аналізе гэтых пытанняў у адносінах да краін Еўрапейскага саюза маецца некалькі груп фактараў, што вызначаюць ступень рэалізацыі канцэпцыі ўстойлівага развіцця фірм.

Па-першае, гэта палітыка і стратэгія Еўрапейскага саюза, якая датычыцца навакольнага асяроддзя краін, якія ў яго ўваходзяць, і праводзіцца ў міжнародным і глабальным кантэксце. Яна арыентавана і на новыя дзяржавы-члены, што заключаецца ў адкрыцці «парасона ўстойлівага развіцця» над новымі членамі ЕС. Асноўнае значэнне мае прынятая ў Гэтэборгу ў 2001 г. «Стратэгія ўстойлівага развіцця Еўрапейскага саюза», якая падразумявае, што многія змены, неабходныя для забеспячэння ўстойлівага развіцця, мо-

гуць быць эфектыўнымі толькі ў тым выпадку, калі будуць прыняты на ўзроўні Еўрапейскага саюза, і ідэя ўстойлівага развіцця знойдзе сваё адлюстраванне ва ўсіх галіновых палітыках [6].

Другім элементам, які ўздзейнічае на спосаб устойлівасці, з'яўляюцца ўнутраныя стратэгіі і палітыкі, а таксама дзеянні ЕС па стварэнні асноў для ўстойлівага эканамічнага росту прадпрыемстваў, што прымаюцца на нацыянальным узроўні. Іх ствараюць нацыянальныя нарматыўна-прававыя базы.

Трэці важны элемент заключаецца ў дзейнасці самога прадпрыемства па выкананні крытэрыяў устойлівага шматаспектнага развіцця. У распрацоўваемай Нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на перыяд да 2030 г. варта ўлічыць агульнаеўрапейскі падыход да ўстойлівага развіцця прадпрыемстваў.

ЛІТАРАТУРА

1. Adamczyk, J., Nitkiewicz, T. Programowanie zrownowazonego rozwoju przedsiebiorstw / J. Adamczyk, T. Nitkiewicz. – Варшава, 2007.
2. Business Strategy for Sustainable Development: Leadership and Accountability for the 90s. IISD, WBSCSD Deloitte & Touche, Winnipeg, 1992.
3. Charnes, A., Cooper, W.W., Rhodes, E. Measuring the Efficiency of Decision Making Units / A. Charnes, W.W. Cooper, E. Rhodes // European Journal of Operational Research. – 1978. – № 2.
4. Dow Jones Sustainability Index http://www.odpowiedzialnybiznes.pl/dow-jones-sustainability-index-153_768.htm 5. Список 100 лучших компаний в мире в области устойчивого развития. Январские новости от CSR Европа <http://www.odpowiedzialnybiznes.pl>
6. Стратегия устойчивого развития Европейского союза. Европейская Комиссия 2001 году. COM (2001) 264 окончательный. – С. 4.
7. World Commission of Environment and Development, Our Common Future. Oxford, 1987.
8. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 г. – Минск, 2004.

SUMMARY

Sustainable development, understood as a method of the societies harmonious development without compromising the abilities of the future generations, has been described, on a rather large scale, from different perspectives. In most of the publications interpretation of the sustainable development is on a global or local scale. The presented text is devoted to issues concerning relations between the sustainable development and

an enterprise. The most emphasis has been put on implementation of the sustainable development by enterprises. The major subject of concern is to answer the following questions: «What is the sustainable development with regard to an enterprise?» and «How can it be measured?». Among the methods of enterprises' sustainable development assessment special attention should be paid to the assess based on efficiency measurement.

УДК 33:659

